

Ernst
Fe: Peticha

Norman Lamm

(#4)

אלול, תשמ"ז

Opening Assembly/Yeshiva College

1. הקדמה: אנו עומדים על סף של שנה חדשה, והינו זמן של התבוננות בדברים העומדים ברומו של עולם. אחד מן הנושאים האפיניים לראש השנה הוא: מלכיות, אחד משלשה חלקי המוסף.

והנה נושא זה הוא מן החשובים בכל השקפת היהדות: ה' כמלכו של עולם. (אגב, זהו מקור אחד למנהג של תשליך). אנו מוצאים שרעיון זה מודגש ומובלט בדרך של השוואה למלכותו של ב"ד. כך, הפייטן מבליט את הניגוד בין "מלך עליון" ל"מלך אביון". וכשמואל הנביא הגיב בכעס לדרישתם של בני דורו למלך, הסיבה לזה היתה גם-כן התחושה שמלך ב"ד יש בו כעין הזנחה והמעטה של מלכות שמים.

ודומני שלפי זה אנו יכולים למצוא אוצר בלום של השקפת היהדות בדברי חז"ל גם בהלכה ובפרשנות על הדינים שהגבילו אל מלכותו של ב"ד, דהיינו הלכות מלכים.

2. לפיכך הנני מציע פירוש נפלא של אחד מגדולי המתרגמים בהלכה אחת. בתורה על מלכים, וכוונתי לתרגום המיוחס לרבי יונתן בו עוזיאל.

בסדר שופטים, (דברים יז:לט) אנו קוראים: רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד.

והנה השאלה נשאלת: מהו היחס בין ריבוי סוסים של במלך לשיבה למצרים? והרי לפנינו דברי התיב"ע: לחוד, לא יסגון ליה על תרין סוסוון (הערה: יש ש"נ בזה, ותלוי בגמ' סנהדרין כ"א וירושלמי מס' כלאים אם מותר לו רק סוס אחד או שני סוסים), דילמא ירכבון רברבנוי עליהון, ויתגאון, ויתבטלון מפתגמי אורייתא, ויחובון חובת גלותא למצרים, וה' אמר לכון לא תוספון למתוב בארצא הדין תוב.

3. בקיצור, יש התקדמות: רבוי סוסים לגאווה, גאווה לביטול תורה, וביטול תורה לעונש של חזרה לגלות מצרים.

והנה מובן מדוע ריבוי הסוסים מוליד גאווה....

אולם שנים מחלקי התהליך צריכים באור: מדוע גאווה גורמת ביטול תורה, ומדוע ביטול תורה מחייבת גלות מצרים. ונשיב על ראשון ראשון.

4. באמת, היחס בין גאווה לביטול תורה שבדברי התיב"ע הוא ניסוח שלילי של העקרון שנקבע בברייתא פרק קנין תורה, שאחד ממ"ח דרכים שהתורה נקנית בהם הוא: ענוה.

ההסבר נראה פשוט: ת"ת דורש תשומת לב מלאה ומקיפה, total concentration, ואינו נקנה בהיסח הדעת. הלומד צריך לבטל ממחו כל מחשבות שוליות וטרדות צדדיות, ולפנות מקום אך ורק למה שהוא לומד. האדם צריך להיות "עוסק בתורה" ("לעסוק בד"ת", "כל העוסק בתורה לשמה"), ולא לגשת לתורה כמתעסק בלבד. חז"ל: "אין התורה נקנית אלא במי שעושה עצמו הפקר כמדבר" -- דהיינו, ריק ופנוי כישימון, שאין בו דירות ודיירים, וכך להתכונן לקבלת התורה בדעת צלולה ובהתרכזות והתמקדות.

והנה, מהי הגדרת "ענו" -- מי שאינו טרוד תמיד בה"אנכי" שלו, והאינטרסים האגואיסטיים שלו אינם תופסים את המקום המרכזי בתודעתו. ואילו בעל-גאווה תמיד מתמלא מעצמו ללא מקום חלל כלל בחייו ומחשבותיו ועשתנותיו שאינו נתון וכפוף לעצמו -- דאגת עצמו, טובת עצמו, הנאת עצמו וכו'. הצלם שהוא מעמיד בהיכל הוא -- צורת עצמו...

לפיכך, מי שנכשל בחטא של גאווה -- בגלל רבוי נכסיו כמו סוסים למלך, או איזושהי סיבה אחרת -- סופו לבטל תורה, שהלא גאוותנות ות"ת הם שני הפכים בקנה אחד, עוינים ומתחרים זה לזה בדרישת כל אחד מהם ללכוד תודעתו של האדם כליל. אי-לזאת, מלך שהירבה סוסים נכשל בגאווה וסופו ליבטל מתורה.

5. ועכשיו נפן למ"ש התיב"ע שביטול תורה גורם לעונש של חזרה לגלות מצרים.

הנה יצ"מ היתה המפנה הכי-חשוב בתודלות עם ישראל, ולפיכך נצטוינו כמה וכמה מצוות "זכר ליציאת מצרים". אמנם, בו בזמן שיש ליצ"מ ערך וחשיבות בפ"ע, innate value, עיקר מטרתה היתה לשם משימה יותר גבוהה. חשיבותה הנשגבה של יצ"מ אינה מתמצית באקט פוליטי של מרד ברודן אכזר, אלא בהישג העל-היסטורי של מתן תורה. "בהוציאן את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" (שמות ג:יב). (בשעור הכללי שהרציתי אשתקד הרחבתי את הדיבור על נושא זה לגבי מצות ספה"ע, ועי' במאמרי ב"הפרדס").

ומאחר שכל כולה של יצ"מ התכוונה לקבלת התורה, נמצא שמי שמבטל תורה מחזיר את כל התהליך אחרוניית -- regression -- כי

מכיון שכפר במסורה כפר גם באמצעי, ולכן ביטול תורה עונשו חזרה למצרים שהרי גילה דעתו שאינו מסכים לסיבת יצ"מ ההיסטורית.

6. מה יוצא לנו מכל הנ"ל לגבי חיינו היומיומיים כאן בישיבה? אני מוצא בזה כמה נקודות רלבנטיות.

הראשונה -- ענין לזיכון המידות, character.

כשם שגאווה היא עיכוב לת"ת, כמו כן כל מידה רעה שבאה בעטיה של אגואיזם ואי-איכפתיות כלפי הזולת, סופה בשלילת ואף בזיון התורה. "דרך ארץ קדמה לתורה" -- ולכן מי שאין לו ד"א סימן שתורתו אינה תורה... ועל כן עלי להביא לתשומת לב תלמידיו כמה ענינים שטוב לחשוב עליהם בעידן זה של התכוננות לקראת שנה חדשה ושנת-לימודים חדשה.

Feeling of welcome to new students... especially those who feel lost, lonely at being away from home, or diffident about being able to achieve double program.

Danger of stereotyping fellow students: by Jewish studies division; Israel yeshiva attended; H.H. went to; college major; dress style, etc. Stereotyping is a form of denying human individuality and moral autonomy, because you ascribe to individuals, uncritically, the characteristics you pretend to have discovered in the collectivity. Such a denial of individuality to one's fellow man is indicative of arrogance, egocentricity: only I am special, different, capable of being autonomous and not part of the faceless crowd.

My pet peeve: indifference to faculty, older people.

רבי מתת' בן חרש אומר: הוי מקדים בשלום כל אדם (אבות ד-כ)
ובגמ' ברכות די"ז: אמרו עליו על ריב"ז שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק

Often happens: I'm in elevator... no "Hello," "How are you" etc. etc. May be shyness -- but comes across as indifference, discourtesy, non-concern with others, only self.

7. הלקח השני: ישיבתנו הק' בנוייה על יסוד תורה ומדע. הרבה דיו נשפך וכמה קולמוסים נשברו בדיון על היחסים בין תורה ומדע. וממה שאמרנו בבאור דברי התיב"ע נמצאנו למדים שתורה ומדע יש להם צד שווה בדרכי קנייתם, וצד אחד שהם שונים לגמרי זה מזה.

מכיון ששניהם כוללים חומר אינטלקטואלי, סביר הוא שהתפיסה הקוגניטיבית של החומר הוא אחיד, ודורש עמל והתבוננות שכלית. ולכן, בהתחשב בכלי הקליטה השכליים של בני אדם, מוכרחים אנו להתייחס לשניהם בכובד ראש, בהתמסרות, ובעמל רב.

הנה הרציתי כמה פעמים, בכתב ובע"פ, על שיטת ישיבתנו הק' בענין תורה ומדע, ועיקר ההנחה היא זאת: גם חכמות העולם יש להן מקור אלקי. אם אמנם לימוד התורה מתייחס לספר שמות, בו לומדים אנו על מתן תורה, לימודי חול מתייחסים לספר בראשית בו מסופר על בריאת העולם וראשית דרכה של האנושות כולה, על כל ההוד והתפארת של הטבע והאדם. ואמנם, כולם מרועה אחד ניתנו!

ברם, יש הבדל מאוד חשוב ביניהם. לתורה יש מעלה אחת בלעדית: המוצא האלקי הנעלה ביותר של התורה. אם כי החכמות והמדע יש להם ערך עצמי נעלה עקב מוצאן האלקי, אין להם אותה קדושה עצמית שיש לתורה.

The two may be identical intellectually and epistemologically, but they are utterly different psychologically, morally, and spiritually.

לפי רבים מחכמי הקבלה, תורה יש לה מקור בספירות הא"ס ממש, הרבה מעבר לעולם הפינומינאלי. מעשי אצבעותיו של הבורא הם התשתית של קדושה, אבל נשארים בבחינת חול לגבי דבר ה', עד שיתקדשו ויתעלו. הם עומדים מוכנים לקדושה, אבל קדושה זאת אינה באה אליהם ממילא. האקט של קידוש של חכמה-מדע מוכרח שיבוא מחוצה לה, אם על ידי שימוש ויישום של החכמות בהתאם לרצונו של ה' כפי שמתגלם בתורה (דהיינו: שיפור החיים, תיקון החברה, יישוב העולם וכד'), אם ע"י תלמוד תורה באופן ישיר (דהיינו: שהלומד מדע הוא גם לומד תורה, והוא עוסק במדע ברוחו של בן תורה, וכדברי הראי"ה קוק ז"ל שתפקיד הקדושה הוא לקדש את החול).

אשר על כן, מי שלומד תורה אינו עושה סתם פעולה אינטלקטואלית, אלא עומד בעימות בלתי-אמצעית עם נותן התורה בורא העולם.

וזה ממש מקביל אל הדגם של יצ"מ ומ"ת. יצ"מ בפ"ע יש לה ערך עצמי היסטורי ולאומי נעלה, אבל אינה מגיעה לשלימותה ואינה משגת מטרתה הסופית אם אינה מובילה לידי קבלת התורה.

וה"ה לגבי לימודי חול ולימודי קודש: אמנם יש ללימודי חול ערך עצמי חשוב. בישיבתנו זו אין אנו נוקטים בשיטת הביטול כלפי חכמות העולם. אנו עוסקים בהן לא רק לשם "פרנסה" אלא גם

לשם עצמן, כלומר, חשיבותן וערכן במסגרת הבריאה הפלאית של בורא העולם. אבל בסופו של דבר, הן נשארות ערירות ועקרות וגלמודות אם אינן מתקדשות ע"י התורה וע"י לומדי התורה.

המסר לנו: ללמוד כל לימודינו, כל החכמות וכל המדעים, בעיון ובסקירה, לשלוש עליהם לא רק בתור consumers of culture אלא גם כמנהיגים וקובעים. אבל אל לנו ח"ו לשכוח את העיקר, דהיינו שעיקר מאוינו ומסרתנו היא ת"ת, בעמל ובהתבוננות ובמס"נ עד שנהיה לא רק "acquainted with Torah", אלא בני תורה ובעלי תורה, תלמידי חכמים הראויים לאותה איצטלא. ונוסף לזה, שבהתעסקותנו במדע, ניגש אליו מנקודת בן תורה, בדחילו ורחימו וברגש של הבא לקדש אותו ולהעלותו לשם שמים. וכך אמנם נזכה לשני השולחנות-- לתורה ולמדע גם יחד.

8. ובסוף: היות והרבינו לדבר על הלימודים השונים שלנו בישיבתנו, אסיים בכמה מלים בחינת עצה טובה בדרכי הלימוד לקראת שנת תשמ"ז הבע"ל. ומכיון שהמסכת אותה אנו לומדים שנה זו היא כתובות, אמשל לכם משל ממסכת זו.

הגמ' בכתובות דף ב' ע"ב דנה בענין אונס בגיטין, ורבא ס"ל שאין אונס בגיטין, כלומר: מי שנתן גט לאשתו על תנאי ולא קיים תנאן מחמת אונס שקרה, אין אנו מתחשבים באונס זה ואנו אומרים שכיון שלא קיים תנאו הגט הוא גט ואשתו מגורשת. והגמ' שם מביאה ראיה: ההוא דאמר להו אי לא אתינא מיכן ועד תלתין יומין ליהוי גיטא. אתא בסוף תלתין יומין, ופסקיה מברא. אמר להו חזו דאתאי, חזו דאתאי. אמר שמואל, לאו שמיה מתיא (והוי כאילו לא הגיע אע"פ שאי-ביאתו היתה באונס, ומכאן שאין אונס בגיטין) ודלמא אונס דשכיח שאני (ופסקיה מברא הוי אונס דשכיח ולפיכך אינו נחשב כאונס, אבל אונס שאינו שכיח אמנם נחשב כאונס ויש אונס בגיטין).

והנה בעל ספר האגודה פסק שמי שנשבע לשלם ביום פלוני, ובתחילת אותו יום נתעצל ולא שילם, ולבסוף שכח לגמרי על חובו, אע"פ ששכחה דרך כלל נחשבת כאונס בהלכה מ"מ במקרה זה לא הוי אונס, דלא הוי ליה להמתין עד היום האחרון והשעה האחרונה.

ועל שיטה זו של האגודה הקשה בעל הישועת יעקב מסוגין, דאילו כדברי האגודה מהי הראיה מפסקיה מברא דאין אונס, דילמא יש אונס וכאן אינו נחשב כאונס דלא הוי ליה להמתין עד היום האחרון להגיע.

והנה ויכוח זה עורר הרבה תגובות באחרונים, ואכמ"ל. והצעתי לפניכם את הענין כלקח טוב בתחילת הזמן החדש בישיבה. זכרו ואל תשכחו: הדחייה עד ליום האחרון אינה מתקבלת כטענת אונס ואינה אמתלא כלל.

You are beginning a new term, and this is a new opportunity for achievement and for growth. Postponement

and procrastination to the point that you have to cram is unacceptable. The Halakhah does not accept that as an excuse. Procrastination is poor policy -- you can never tell when a flood will block your way, when your ferry or plane or whatever will not arrive and your studies will be irrevocably interrupted. Begin now, at the very beginning, with a sense of orderliness in your learning. Then, **ועזרת השם**, you will succeed handsomely and this year will be a banner year for your learning, for your studies, for your personal intellectual, religious, spiritual, and moral growth.

איחולים לשנה החדשה